

Narkotikų laisvė ar laisvė nuo narkotikų?

Versta iš *Free Drugs or Drug Free?*

JT Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro (United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC) vykdančiojo direktoriaus **Marijo Kostos (Maria Costa)** pranešimas narkotikų legalizavimo šalininkų konferencijoje.
Naujasias Orleansas (New Orleans), JAV, 2007 m. gruodžio 6 d.

Lietuvos blaivybės fondas, 2007 m.

Ponios ir ponai,

Abiejose salės pusėse būta triukšmo dėl mano čia buvimo. Ar teisėta kviesti šį vyrą, vadinamąjį Jungtinių Tautų narkotikų cara, į mūsų metinę konferenciją? Iš tikrųjų, kai kurioje legalizavimo šalininkų literatūroje aš esu vaizduojamas kaip užkietėjęs *draudikas*, narkotikų kontrolės *Talibanas*, naivus *pasaulio be narkotikų* propaguotojas, netgi generolas *kare su narkotikais*.

Esu girdėjęs panašių skundų iš priešingos pusės: kokiu tikslu JT Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro vykdančysis direktorius dalyvauja tų, kurie siekia panaikinti narkotikų kontrolę, lyderių pasitarime, bendrauja su *narkotikų legalizavimo šalininkais* – radikaliu *narkotikų lobizmo* sparnu, reikalaujančiu *narkotikų laisvės pasaulio*, kurio niekad nebus?

Džiaugiuosi, kad pagaliau mes visi nutarėme, jog toks keitimasis nuomonėmis gali būti konstruktyvus ir padėti viešajai nuomonei geriau suvokti šimtmetį besitęsiančią dramą – narkomaniją ir jos daromą žalą.

Ar esama bendro pagrindo pokalbiui tarp tų, kurie reikalauja *pasaulio be narkotikų*, ir tų, kurie siūlo *narkotikų laisvės pasaulį*? Tikiuosi, kad pasibaigus šiam posėdžiui, mes visi galėsime į šį klausimą atsakyti teigiamai. Štai kelios mintys:

Pirmiausiai, kai mes kalbame apie visuomenę, įskaitant mūsų kalbas apie tai, kaip elgtis su narkotikais, mes turime galvoti apie visuomenės sveikatos ir saugumo garantijas;

Antra, darydami iš to išvadas, mes visi turime sutarti, kad esama būtinybės mažinti narkotikų daromą žalą – organizuoti jų vartojimo prevenciją, gydyti piktnaudžiaujančius jais bei riboti jų žalą individui ir visuomenei;

Trečia, aš taip pat tikiuosi, kad mes visi turime sutarti, jog esama būtinybės užtikrinti, kad narkotikų politika būtų grindžiama faktais, o ne politiniais sumetimais ar ideologinėmis privilegijomis;

Ketvirta, aš drįstu pareikšti, kad priešprieša uždraudimas prieš legalizavimą yra neteisinga formuluotė. Toks supriešinimas yra per didelis supaprastinimas, kad galima būtų jį naudoti moksliniuose aptarimuose, tai nepadės ir tiems, kuriems mes visi norime padėti – mūsų broliams ir seserims narkomanams;

Ir pagaliau penkta, aš tikiuosi, jog jūs taip pat sutiksite, kad būtų teisingiau kalbėti apie mūsų skirtumus, kaip apie skirtingą priklausomybes sukeliančių medžiagų (narkotikų, alkoholio ir tabako) reglamentavimo laipsnį.

Jeigu šios mintys yra priimtinos, aptarimas turi būti sutelktas į tai, kur nustatyti kartele, kaip apibrėžti reguliavimo laipsnius. Kitaip tariant, aš tikiuosi, kad užuot pabrėždami mūsų skirtumus, mes rasime bendrą pamatą.

Leiskite pradėti nuo narkotikų situacijos pasaulyje. Kokia ji dabar yra?

Narkotikų situacija pasaulyje

Savo neseniai pasirodžiusiame straipsnyje Etanas Nadelmanas (Ethan Nadelmann) rašė: "*pavojinga, kai retorika valdo politiką*". Aš jam pritariu. *Res, not verba* (veiksmai, o ne žodžiai) būtų sakę mano protėviai romėnai. Taigi, pradėkime nuo faktų.

Vis gausėja liudijimų, įskaitant paskutines JT Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro UNODC *ataskaitas apie narkotikus pasaulyje* (UNODC *World Drug Reports*), matome, kad narkotikų rinka stabilizavosi laike ir erdvėje. [Opiumas Afganistane didesne dalimi yra maištininkų prekė (4/5 jo kultivuojama Talibano kontroliuojamose teritorijose)].

Remdamasis šiais faktais, aš galiu teigti, kad per keletą metų atsirado visų narkotikų (opiatų, kokaino bei kanapių ir amfetaminų tipo stimuliantų - ATS)) pasaulio rinkos stabilizavimosi požymių. Aš turiu omenyje, kad kiekvieno narkotikų verslo komponento (kultivavimo, gamybos, vartojimo) visuminiai rodikliai jau nustojo būdingai didėti, kaip būdavo 9-jame ir 10-jame dešimtmečiuose. Suprantama, kad už bendrųjų pasaulio duomenų slypi padėties pagerėjimas kai kuriose šalyse ir kai kurių narkotikų atžvilgiu, atsveriamas padėties pablogėjimu kitur. Tačiau bendri visuminiai pasaulio duomenys yra stabilūs. Tai, ką aš mėgstu vadinti *sutramdymu*.

Tai yra keleto praėjusių metų rezultatas. Tikėkimės, kad ateityje, praėjus ilgesniam laikotarpiui, faktai, patvirtinantys šį teiginį, taps statistikos ir logikos požiūriu neginčijami.

Kitas klausimas: kaip vyko šie rinkos pokyčiai? Ar tai yra UNGASS (UN General Assembly Special Session – Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos specialaus posėdžio) proceso pasekmė? Aš matau ryšius erdvėje ir laike, bet nustatyti priežastinį ryšį yra sunku (socialiniai mokslai apskritai menkai tenustato priežasties ir pasekmės ryšius). Su narkotikais susijusios tendencijos priklauso nuo daugybės veiksnių, ypač nuo besikeičiančio visuomenės pasirinkimo. Bent jau man rezultatas yra toks, koks yra. Jeigu jūs turite faktų, paneigiančių mūsų duomenis, norėčiau su jais susipažinti.

Nepaisant sutramdymą patvirtinančių faktų, pasaulyje tebėra didžiulė narkotikų problema. Yra apie 25 milijonai problematiškų narkotikų vartotojų. Tačiau pažiūrėkime objektyviai – tai sudaro mažiau negu 0,6% pasaulio gyventojų. Net priskaičiavus žmones, vartojančius narkotikus bent kartą per metus (jų esama apie 200 milijonų), tai mažiau kaip 5% visų planetos gyventojų.

Palyginkite: 50% pasaulio gyventojų vartoja alkoholį ir 30% rūko. Kaip mes žinome, alkoholis kasmet nužudo 2,5 milijonų žmonių. Daugiau kaip pusė visų žmogžudysčių ir eismo nelaimių ir didžiausias smurtas buityje yra susiję su alkoholiu.

Tabakas kasmet nužudo 5 milijonus žmonių, nes širdies bei kraujagyslių ligos ir vėžys mūsų laikais yra dažniausia mirties priežastis.

Kokia mano išvada? Visuomenė ir medikai vis ryžtingiau reikalauja sugriežtinti alkoholio ir cigarečių vartojimo kontrolę. Tai yra teisinga. Bet vardan ko reikėtų didinti narkotikų daromą žalą žmonių sveikatai, lengvinant jų prieinamumą? Kol kas narkotikų lemiamą žalą, esant jų kontrolei, tesudaro 1/10 tabako aukų. Kodėl reikėtų ignoruoti žinias, sukauptas mūsų kovos su kitomis narkotinėmis medžiagomis patirtimi?

Jeigu svajonės tamptų tikrove .....

Norint parodyti, kur aš norėčiau nustatyti narkotikų kontrolės kartelę, leiskite man pradėti nuo šūkio, kuris daugeliui jūsų sukelia juoką - *pasaulis be narkotikų*. Palaukite,

palaukite, paruoškite pomidorus man apmėtyti, bet aš nesu šio šūkio autorius. Nors aš tikrai norėčiau savo gyvenime pamatyti pasaulį be narkotikų, aš šio šūkio niekad nenaudojau. Jūs tikrai jo nerasite nė vienoje mano kalboje, nė viename oficialiame Jungtinių Tautų dokumente, pradedant labiausiai susijusiais su šiuo klausimu - konvencijose (1961, 1971 ir 1988 metų), kuriose buvo suformuluotas Jungtinių Tautų narkotikų kontrolės režimas ir Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje apie narkotikus (labiausiai žinomos iš 1998 metų UNGASS).

Taip, tiesa, kad prieš keletą metų (t.y. „BC“ – prieš Kosta) mano įstaiga išleido plakatus su šiuo šūkiu. Nors aš niekad nenaudojau šios sąvokos, tačiau asmeniškai aš nematau joje nieko blogo. Ar pasaulis be narkotikų yra įmanomas? Tikriausiai, ne. Ar jis yra pageidaujamas? Tikriausiai, taip. Todėl ši šūki aš matau kaip siektiną tikslą, bet ne darbo užduotį – lygiai taip pat mes visi turime siekti, kad neliktų skurdo, bado, neraštingumo, ligų, netgi karų.

Tad ženkime pirmyn. Norėčiau pradėti nuo (hipotetinių) situacijų, kurios, mano nuomone, būtų naudingos nustatant narkotikų politikos prioritetus. Pateikiu jas kaip sapnus.

Pirmiausiai, prašau jus išsivaizduoti, kad šiame pasaulyje visi gaminami ir nelegaliai platinami narkotikai yra konfiskuoti; tai teisėtvarkos institucijų svajonė. Bet pabudę po šio sapno, mes suvokiame, kad toks pat narkotikų kiekis, t.y. šimtai tonų heroino, kokaino ir kanapių, bus vėl pagamintas kitais metais. Kitaip tariant, šis pirmasis sapnas reiškia, kad nors teisėtvarka ir yra reikalinga narkotikų kontrolei, bet vien jos nepakanka. Metai po metų atsiras naujas narkotikų tiekimo srautas.

O štai dar vienas sapnas. Išsivaizduokime, kad per stebuklą mums pavyko įtikinti viso pasaulio ūkininkus išrauti su šaknimis tūkstančius hektarų narkotinių kultūrų pasėlių ir pakeisti juos pagalbos plėtrai vaisiais (Afganistane, Kolumbijoje, Maroke ir Mianmare). Tai, žinoma, didi svajonė, bet vėlgi jos įgyvendinimas neišspręs pasaulinės narkotikų problemos. Kodėl? Todėl, kad pabudę po šio antrojo sapno, mes suvoktume, jog kur nors kitur planetoje neišvengiamai atsiras kitų tiekimo šaltinių milijonų narkotikų vartotojų poreikiams visame pasaulyje tenkinti.

Taigi, sapnuokime trečiąjį sapną, kuris yra tikras iššūkis narkotikų politikai - sumažinkime narkotikų paklausą. Mūsų prioritetu turi tapti sujungti vienoje sveikatos programoje prevencija, gydymas ir įtraukimas (reintegracija) į bendruomenę (buvusių vartotojų – red. pastaba). Suprantama, narkotikų *pasiūla* pasaulyje turi būti sumažinta, tačiau mažesnė narkotikų *paklausa* yra *būtina* realios ir pragmatiškos narkotikų politikos sąlyga.

Tikiuosi, jūs sutinkate, kad iš narkotikų grandinės galima išskirti tris elementus bei jų pirminius veikėjus - pasiūla (ūkininkai, kuriems reikia pagalbos), nelegalus platinimas (bausmės nusipelnę nusikaltėliai) ir paklausa (narkomanai, kuriems reikalinga sveikatos apsauga). Jungtinėms Tautoms priklausančių šalių vyriausybių atstovai šią koncepciją gražiai pavadino *atsakomybės paskirstymu*.

Mūsų įstaiga sutelkia dėmesį į pirmąjį ir trečiąjį šios trilogijos elementą, būtent į ūkininkus ir narkotikų vartotojus. Platintojų sekimas yra įstatymų vykdymo tarnybų reikalas. Mes netiesiogiai padedame joms, remdami baudžiamąjį persekiojimą ir bendradarbiavimą kovoje su narkotikais. Naudodamasis proga, norėčiau pagerbti viso pasaulio pareigūnus, kovojančius su narkotikais, kurie dažnai atlieka šį svarbų darbą savo gyvybių sąskaita. Pripažinkime, kad jiems tenka bendrauti su šlykščiais grobuoniais, besinaudojančiais žmonių silpnybėmis vardan pasipelnijimo.

Sveikata ir saugumas

Turint du kertinius mano argumentacijos akmenis (būtent, pasaulio narkotikų rinkos stabilumą ir narkotikų paklausos mažinimo prioritetą), leiskite man pereiti prie sveikatos ir saugumo problemų.

Kai kurie žmonės sako, kad narkotikų vartojimas yra asmeninis ir privatus pasirinkimas, ir kitiems nevalia į tai kištis.

Šis argumentas man nėra per daug problematiškas. Pirmiausiai, tai yra sveikatos klausimas. Vis daugiau mokslinių faktų liudija, kad narkomanija yra liga, veikianti smegenis taip pat, kaip ir bet kuris kitas neurologinis ar psichikos sutrikimas. Ši liga įvyksta dėl organizmo pažeidžiamumo ir, savo ruožtu, gilina jo pažeidžiamumą. Tai sukelia pasekmes ir pačiam narkotikų vartotojui, ir visai visuomenei.

Antra vertus, tegu žmogui nerūpi jam pačiam gresiantys pavojai, tačiau yra pavojų, kuriuos narkotikai sukelia kitiems, pavyzdžiui, psichoaktyviųjų medžiagų paveiktų žmonių sukeltos eismo nelaimės, arba nusikaltimai, arba per kraują perduodamų ligų plitimas. Farmakologinis narkotikų poveikis nepriklauso nuo jų oficialaus statuso. Narkotikai nėra pavojingi dėl to, kad jie yra draudžiami. Jie yra draudžiami todėl, kad yra pavojingi. Netenka stebėtis, kad bręsta visuomenės protestas prieš tą šalutinę narkotikų vartojimo žalą, panašiai, kaip buvo prasidėję sėkmingos kampanijos prieš pasyvų rūkymą ar vairavimą išgerus.

Trečia yra tai, kad narkotikai sukelia grėsmę saugumui – ne tik žmonėms miestuose, bet valstybėms. Pagalvokite apie Centrinę Ameriką, Karibų jūros regiono šalis ir Vakarų Afriką, atsidūrusias nelegalaus narkotikų platinimo kryžminėje ugnyje.

Žinau, kokį šiuo atveju jūs turite argumentą. Draudimas, sudarydamas sąlygas patraukliai juodajai narkotikų rinkai, lemia smurtą ir nusikalstamumą. Taigi, legalizuokime narkotikus organizuotam nusikalstamumui įveikti. Pradžioje, kaip ekonomistas, aš jums pritarčiau. Bet tai nėra vien ekonomikos dalykas. Legalizavimas gali sumažinti organizuoto nusikalstamumo pelną, bet jis taip pat padidins žalą pavienių žmonių ir visuomenės sveikatai. Faktai liudija esant stipraus ryšio tarp narkotikų prieinamybės ir piktnaudžiavimo narkotikais. Todėl sumažinkime narkotikų prieinamybę pasiūlos ir paklausos mažinimu ir taip sumažės pavojus sveikatai bei saugumui.

Trumpai tariant, narkotikų politika negali rinktis tarp (i) sveikatos apsaugos, remiamos narkotikų kontrolės, ir (ii) teisėtvarkos, leidus liberalizuoti narkotikus.

Demokratinė valdžia gali ir privalo rūpintis ir sveikatos apsauga, ir saugumu. Be to, jeigu kurį nors reiškinį yra sunku kontroliuoti, tai nereiškia, kad jo legalizavimas išspręs problemą. Pavyzdžiui, yra sunku sustabdyti prekybą žmonėmis, šiuolaikinę vergijos formą. Tai yra daugelį milijardų sudarantis verslas. Ar jūs lygiai taip pat siūlytume jį pripažinti, todėl, kad šis verslas yra nekontroliuojamas?

Nepasmerkime žmonių gyvenimui su priklausomybe

Siekdama nepasmerkti žmonių gyvenimui su priklausomybės liga, mano įstaiga ypatingai daug dėmesio skiria narkotikų prevencijai ir narkomanų gydymui. Tai prasidėjo narkotikų kontrolės istorijos pradžioje. 1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencija yra grindžiama prielaida, kad sveikata yra pirmutinis narkotikų kontrolės principas. Jis tampa dar aktualesnis šiandien, nes vis gausėja medicinos ir kitų mokslų faktų, liudijančių, jog narkomanija yra liga. Tad gydykime ją. Juk nesama ideologinių debatų dėl vėžio ar diabeto gydymo. Tai kodėl jų turi būti dėl narkomanijos? Žmonės, kuriems reikalinga tuberkuliozės ir ŽIV/AIDS profilaktika arba gydymas, nėra skirstomi

priklausomai nuo to, kuriai politinio spektro daliai – kairiajai ar dešiniajai – jie priklauso. Kodėl gi narkotikų atveju turi būti kitaip?

Moksliniai faktai liudija, kad priklausomybė nuo narkotikų yra sveikatos ir socialinė problema, prigimties ir auklėjimo pasekmė.

Žmonės turi polinkį priklausomybei dėl šio genetinių, asmeninių ir socialinių veiksnių derinio:

- *genų variantų*, būtent, genetinės įtakos narkomanijai;
- *vaikystės*, - streso prieš gimimą ir tėvų netinkamos priežiūros, jų aplaidumo, šiurkštaus elgesio, mokyklos menkos įtakos, ryšių stokos ir
- *socialinių sąlygų* - išstūmimo į bendruomenės dugną, atskirties, skurdo, slypinčių ar akivaizdžių psichikos sutrikimų, taip pat populiarios kultūros ir bendraamžių spaudimo.

Čia esama *dvejopo pavojaus*: tokie žmonės ne tik yra jautresni narkomanijai, negana to, narkomanija dar labiau didina jų jautrumą. Todėl nuskriaustieji dar labiau išstumiami iš visuomenės.

Jeigu narkotikai būtų legalizuoti, šie žmonės būtų pasmerkti gyvenimui su priklausomybės liga. Tik privilegijuota visuomenės dalis turi galimybę naudotis brangiu gydymu nuo savo ar savo vaikų įpročio vartoti narkotikus. O ką daryti nelaimingesniems, kurie neturi tokių priemonių bei galimybių?

Dabar išplėskime problemą pasaulio mastu. Įsivaizduokime nereguliuojamo narkotikų vartojimo poveikį besivystančioms šalims, kur nėra jokios prevencijos ar gydymo. Tai gali sukelti narkomanijos epidemiją su visomis jai būdingomis socialinėmis ir sveikatos pasekmėmis.

Užuot sumažinus nuostolius, narkotikų *daroma* žala pavieniams žmonėms ir visuomenei padidėtų. Ar jūs prisiimsite atsakomybę už perdozavimus, ŽIV ir sužlugdytus gyvenimus?

Po 2008 metų

Ponios ir ponai, jeigu jūs tikrai norite permąstyti narkotikų politiką, padėkite perkelti jėgų pusiausvyrą pasaulinėje narkotikų politikoje prevencijos ir gydymo link. Jūs esate be užuolankų kalbantis aljansas. Būkite radikalesni. Nepakanka dalyti prezervatyvus, švarias adatas ar po dubenį sriubos. Pasiūlykite visiems narkomanams universalų paslaugų kompleksą, įskaitant prevenciją, gydymą ir įtraukimą į visuomenę, o ne tik menkniekius žalai mažinti. Prisdėkite prie manęs, kaip "centro ekstremisto". Mes jau ketvirtį amžiaus girdime apie subalansuotą požiūrį. Atėjo laikas jį įgyvendinti.

Jeigu jūs norite išjudinti šį sąstingį, jeigu jūs norite perkirsti šią užburta priklausomybės ir nuostolių mazgą, tada -

Nesitenkinkite vien tik:

- ligų, atsirandančių prieš narkotikų vartojimą ar jį lydinčių, tokių, kaip, ŽIV ir hepatito plitimo prevencija.

Tai yra kilnus tikslas, kurio mes visi siekiame. Bet eikime toliau ir:

- skirkime daugiau dėmesio pažeidžiamumo narkotikais prevencijai ir ankstyvajam jo aptikimui;
- padėkime žmonėms, kuriems yra reikalingas gydymas, jų nediskriminuodami;
- siekime, kad įprastas narkomanų gydymas taptų visiems prieinamomis aukštos kokybės sveikatos apsaugos ir socialinėmis paslaugomis.

Taip pat:

- remkime narkomanų įkalinimui alternatyvias priemones, siūlydami jiems reabilitacijos programas;
- gydykime visas narkomanijos formas. Nevalia savęs guosti tariamu narkotikų situacijos stabilizavimu, jeigu žmonės pradeda vartoti kitus kvaišalus;
- ir pagaliau – kas svarbiausia – siekime, kad narkotikų kontrolė taptų visos visuomenės reikalu.

Narkotikų politika yra per daug svarbi, kad ją galima būtų palikti vien narkotikų ekspertams, kaip, pavyzdžiui, jūs ir aš, arba vien šalių vyriausybėms. Už ją atsako visuomenė ir ji privalo joje dalyvauti. Tai reiškia dirbti su vaikais, pradėdant nuo tėvų ir mokytojų, užtikrinti vaikų savigarbos ugdymą. Remti į šeimą nukreiptas programos, nes prevencija prasideda namie.

Mokyklose mokoma gyvenimo įgūdžių. Jos taip pat turėtų suteikti žinių apie narkotikų pavojus. Nukreipkite jaunimą į sveiką veiklą, pavyzdžiui, sportą ir kultūrą, kad jie išvengtų socialinės atskirties, kuri yra kelias į narkotikus ir nusikalstamumą. Investuokime į geresnį narkomanijos ligos suvokimą, geresnę prevenciją ir geresnį gydymą.

Žmonės gali gyventi be narkotikų. O tie, kurie kenčia narkomanijos negandą, gali būti gražinami į visuomenę. Tai yra tikroji žalos mažinimo prasmė, kuri yra kur kas platesnė už jos siaurąjį apibrėžimą. Mano įstaiga, kartu su Pasauline Sveikatos Organizacija, populiarina šį požiūrį.

Ponios ir ponai,

Tarptautinės narkotikų kontrolės sistemos stiprybė yra jos visuotinumas – tai visos šalys, pritariančios Jungtinių Tautų narkotikų konvencijoms ir aktyviai remiančios mano įstaigą. Tikiuosi, kad ir jūs man pritarsite. Jeigu ne, bet kuris jūsų pageidaujamas narkotikų kontrolės režimo pokytis turės bus vykdomas vyriausybių. Jūs galite daryti įtaką šiam procesui. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Specialusis posėdis UNGASS yra aukso vertės galimybė (šiam posėdyje gali būti peržiūrėtos JT narkotikų konvencijos – red. pastaba).

Mes visi norime padėti neturtingiems ūkininkams – pereiti nuo dabartinių kultūrų auginimo prie stabilesnio pajamų šaltinio. Mes visi norime padėti narkomanams – išgelbėti juos iš skurdaus gyvenimo. Mes visi norime sumažinti su narkotikų ekonomika susijusį smurtą bei nusikalstamumą.

Kurkime saugesnį ir sveikesnį pasaulį ant šio bendro pamato.

Ačiū už dėmesį.